CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
M. POIARES MADURO
prezentate la 21 noiembrie 2007 [1]

1. În prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, Curții i se solicită să stabilească dacă, având în vedere Directiva 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale [2], legislația națională poate limita în timp exercitarea dreptului de revocare al consumatorului care a încheiat un contract la domiciliu, deși acesta din urmă a primit o informație eronată cu privire la acest drept.

I — Acțiunea principală, cadrul juridic și întrebările preliminare

2. În 1922, pârâta din acțiunea principală, doamna Hamilton, a încheiat un contract de împrumut la domiciliul său cu reprezentantul Volksbank Filder eG, în vederea finanțării achiziției de participații la un fond imobiliar.

3. În 1998, doamna Hamilton a constatat o diminuare considerabilă a veniturilor lunare ale acestui fond, care trebuiau să îi permită acoperirea unei părți semnificative din dobânzile aferente împrumutului. Prin urmare, aceasta a decis să își reeșaloneze datoria prin încheierea unui contract de economisire-creditare pentru domeniul locativ și printr-un împrumut intermediar astfel încât, la sfârșitul lunii aprilie 1998, rambursase integral împrumutul către Banca Volksbank Filder eG care, în consecință, a restituit garanțiile aferente împrumutului inițial.

4. Chiar dacă, conform articolului 7 alineatul 2 a treia teză din Legea creditului de consum (Verbraucherkreditgesetz), reclamanta din acțiunea principală primise o informație privind dreptul de revocare, această informație s-a dovedit eronată, în măsura în care nu privea condițiile dreptului de revocare în cadrul unei vânzări la domiciliu.

5. Trebuie precizat că, în dreptul german, transmiterea unei informații eronate privind dreptul de revocare echivalează cu lipsa

1 — Limba originală: franceza.

2 — JO L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188.

unei informații. În această situație, articolul 2 alineatul 1 a patra teză din Legea privind revocarea contractelor încheiate la domiciliul clientului și a tranzacțiilor similare (Gesetz über den Widerruf von Haustürgeschäften und ähnlichen Geschäften, denumită în continuare „HWiG”) [3] prevede că:

„În lipsa comunicării unei astfel de informații, clientul are dreptul de a revoca contractul în termen de cel mult o lună de la data executării de către părți a tuturor obligațiilor acestora.”

6. Or, doamna Hamilton a revocat contractul de împrumut inițial abia la 16 mai 2002, mai precis după mulți ani de la executarea tuturor obligațiilor de către ambele părți, în timp ce articolul 2 alineatul 1 a patra teză din HWiG limitează această posibilitate la o lună de la executarea integrală a contractului.

7. Totuși, instanța de trimitere ridică problema conformității articolului 2 alineatul 1 a patra teză din HWiG cu Directiva 85/577.

3 — Această dispoziție a fost modificată ulterior prin Legea de modificare a dreptului obligațiilor (Schuldrechtsmodernisierungsgesetz, BGBl. 2001 I, p. 3138). Legea a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2002 și exclude în prezent stingerea dreptului de revocare în cazul în care consumatorul nu a fost informat corect cu privire la acest drept. Totuși, în lipsa unui efect retroactiv al acestei noi dispoziții, prezentul litigiu rămâne sub incidența articolului 2 alineatul 1 a patra teză din HWiG.

8. Astfel, articolul 4 din respectiva directivă prevede că:

„În cazul tranzacțiilor menționate la articolul 1, comerciantul trebuie să informeze în scris consumatorul despre dreptul acestuia de a rezilia contractul în termenul stabilit la articolul 5, precum și numele și adresa persoanei față de care își poate exercita acest drept. Această notificare este datată și menționează informațiile care să permită identificarea contractului.

[…]

Statele membre se asigură că legislația națională în domeniu prevede măsuri adecvate privind protecția consumatorului în cazurile în care nu este furnizată informația prevăzută de prezentul articol.”

9. În temeiul articolului 5 din Directiva 85/577:

„(1) Consumatorul are dreptul de a renunța la efectele angajamentului său prin

expedierea unei notificări într-un termen de cel puțin șapte zile de la data la care a primit informația menționată la articolul 4, în conformitate cu procedura prevăzută de legislația națională. Este suficient ca notificarea să fie trimisă înaintea expirării acestui termen.

(2) Notificarea are ca efect eliberarea consumatorului de orice obligație care decurge din contractul reziliat."

10. Curtea a avut deja ocazia să se pronunțe cu privire la interpretarea articolului 4 la treilea paragraf și a articolului 5 alineatul (1) din Directiva 85/577, în Hotărârea Heininger[4]. În această cauză, reclamanta nu primise nicio informație privind dreptul său de revocare. Totuși, legislația germană prevedea, în astfel de condiții, o limitare a termenului de exercitare a acestui drept la un an de la data încheierii contractului. Curtea s-a pronunțat în sensul că:

„45. Trebuie [...] subliniat că Directiva privind vânzările la domiciliul clientului prevede în mod expres că termenul minim de șapte zile stabilit pentru revocare trebuie calculat «de la data la care consumatorul a primit informația» referitoare la dreptul său de revocare și că obligația de a furniza această informație revine comerciantului. Aceste dispoziții se explică prin faptul că, în cazul în care consumatorul nu are cunoștință despre existența unui drept de revocare, acesta se găsește în imposibilitatea de a-l exercita.

46. Având în vedere modul de redactare a articolului 5 din Directiva privind vânzările la domiciliul clientului și finalitatea acestuia, este imposibilă interpretarea articolului 4 al treilea paragraf din această directivă ca permițând legiuitorului național să prevadă că dreptul consumatorului de revocare trebuie în orice caz exercitat în termen de un an, chiar dacă comerciantul nu a informat consumatorul despre existența acestui drept.

47. În sfârșit, în ceea ce privește argumentul potrivit căruia limitarea termenului de exercitare a dreptului de revocare este indispensabilă din motive de securitate juridică, trebuie observat că astfel de motive nu pot prevala în măsura în care acestea presupun o limitare a drepturilor acordate în mod expres consumatorului de Directiva privind vânzările la domiciliu, pentru a-l proteja împotriva riscurilor care decurg din faptul că instituțiile de credit au ales să încheie contracte de credit imobiliar în afara spațiilor comerciale. [...]"

4 — Hotărârea din 13 decembrie 2001 (C-481/99, Rec., p. I-9945).

11. Imediat după ce a luat cunoștință de Hotărârea Heininger, citată anterior, doamna Hamilton a revocat, la 16 mai 2002, contractul de împrumut inițial. La 27 decembrie 2004, aceasta a formulat o acțiune prin care urmărea să obțină rambursarea dobânzilor și a împrumutului pe care le plătise, precum și o despăgubire pentru plata dobânzilor la banca la care încheiase contractul de economisire-creditare pentru domeniul locativ.

12. Totuși, instanța de trimitere ridică problema domeniului de aplicare exact al Hotărârii Heininger, citată anterior, în măsura în care aceasta nu poate deduce în mod clar din respectiva cauză că Directiva 85/577 interzice, în orice caz, legiuitorului național limitarea dreptului de revocare.

13. Prin Decizia din 2 octombrie 2006, Oberlandesgericht Stuttgart a decis, prin urmare, să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 4 primul paragraf și articolul 5 alineatul (1) din Directiva 85/577/CEE trebuie interpretate în sensul că legiuitorul național este abilitat să limiteze în timp dreptul de renunțare prevăzut la articolul 5 din această directivă, deși consumatorul a primit o informație incorectă, prin instituirea stingerii acestui drept în termen de o lună de la executarea integrală de către cele două părți a obligațiilor care decurg din contract?

În ipoteza unui răspuns negativ din partea Curții la prima întrebare preliminară:

2) Directiva 85/577/CEE trebuie interpretată în sensul că dreptul de renunțare nu poate fi pierdut de consumator – în special după executarea contractului – în cazul în care nu a primit informația prevăzută la articolul 4 primul paragraf din această directivă?”

II — Apreciere

14. Articolul 4 din Directiva 85/577 stabilește principiul potrivit căruia „comerciantul trebuie să informeze în scris consumatorul […] despre dreptul acestuia de a rezilia contractul în termenul stabilit la articolul 5”.

15. Acest principiu are în vedere să asigure, conform obiectivului urmărit de Directiva 85/577, protecția consumatorului în cadrul contractelor încheiate ca urmare a unei vânzări la domiciliul clientului. Potrivit acestei abordări, dreptul de revocare trebuie înțeles ca o extindere a dreptului consumatorului la informație.

16. Pe de altă parte, în ipoteza în care informația adecvată nu a fost divulgată consumatorului, Directiva 85/577 atribuie legiuitorilor naționali sarcina de a prevedea „măsuri[le] adecvate privind protecția consumatorului” [5].

17. Totuși, Curtea a precizat că, în cazul în care consumatorul nu a fost informat cu privire la dreptul său de revocare, motive de securitate juridică nu pot prevala pentru a justifica o limitare a drepturilor acordate în mod expres de Directiva 85/577 pentru protecția consumatorului împotriva riscurilor care decurg din încheierea unui contract ca urmare a unei vânzări la domiciliul clientului [6].

18. În acest sens, trebuie arătat că difuzarea unei informații eronate trebuie asimilată, în sensul Directivei 85/577, lipsei de informație.

19. În susținerea acestei interpretări, articolul 4 al treilea paragraf din respectiva directivă prevede că „statele membre se asigură că legislația națională în domeniu prevede măsuri adecvate […] în cazurile în care nu este furnizată informația *prevăzută de prezentul articol*” [7]. Rezultă din aceasta că, în cazul în care informația transmisă nu îndeplinește cerințele stabilite la articolul 4 alineatul (1) din Directiva 85/577, informația nu poate fi considerată valabilă și, prin urmare, le revine statelor membre sarcina de a stabili măsurile adecvate pentru a garanta protecția consumatorului, în același mod precum în cazul lipsei oricărei informații privind dreptul de revocare. Astfel, nu există niciun motiv pentru a diferenția lipsa de informație și comunicarea unei informații eronate din moment ce ambele împrejurări induc în eroare în mod similar consumatorul cu privire la dreptul său de revocare.

20. Cu toate acestea, situația vizată în prezenta cauză nu este absolut identică cu cea care a determinat pronunțarea Hotărârii Heininger, citată anterior. În realitate, aceasta oferă ocazia nuanțării soluției pronunțate în cauza respectivă.

21. Astfel, din circumstanțele de fapt care au fost transmise Curții și confirmate în cursul ședinței, reiese că doamna Hamilton a luat

5 — Articolul 4 al treilea paragraf din respectiva directivă.

6 — Hotărârea Heininger, citată anterior (punctul 47).

7 — Sublinierea noastră.

cunoștință de dreptul său de retractare ca urmare a pronunțării Hotărârii Heininger și că tocmai pe această bază a decis, după câteva luni, să revoce contractul de împrumut inițial.

22. Această situație ne determină să reflectăm cu privire la oportunitatea menținerii dreptului de revocare, independent de orice limită temporală, în cazul în care se poate dovedi luarea la cunoștință de către consumator sau posibilitatea ca acesta să ia cunoștință de dreptul său, deși informația nu i-a fost comunicată de comerciantul cu care acesta a încheiat un contract.

23. Nu este vorba despre a repune în discuție soluția în temeiul căreia, în lipsa vreunei informații cu privire la dreptul de revocare, acesta trebuie să poată fi exercitat în orice moment, ci despre a se examina dacă nu ar fi întemeiat să se considere că, în măsura în care titularul dreptului a putut să ia cunoștință de acesta, statele membre ar fi abilitate, în cadrul marjei de apreciere care le este recunoscută la articolul 4 al treilea paragraf din Directiva 85/577, să stabilească un termen în cursul căruia revocarea poate fi exercitată în mod valabil.

24. Există mai multe argumente în acest sens. În această privință, trebuie subliniat că limitarea în timp a exercitării unui drept, denumită adesea „prescripția", constituie un principiu comun împărtășit de ordinile juridice ale diferitelor state membre [8]. Cu timpul, acest principiu ar putea fi consacrat la nivel comunitar în perspectiva instituirii unui cadru comun de referință în materie de drept european al contractelor [9]. Existența unui principiu general al prescripției ar trebui, prin urmare, recunoscută, lăsând totuși statelor membre marja de apreciere necesară punerii în aplicare a acestuia în sistemul juridic al respectivelor state.

25. Totuși, având în vedere că prescripția se justifică, în esență, prin considerații care privesc securitatea juridică [10], astfel

8 — A se vedea în special studiul realizat de Comisia Lando, *Principles of European Contract Law*, partea III, Lando, O., Clive, E., Prüm, A. și Zimmermann, R. (editat de), Kluwer Law International, Haga, 2003, în special capitolul 14, *Le code européen des contrats*, anteproiect redactat de Academia Specialiștilor Europeni în Drept Privat, coordonator Gandolfi, G., cartea I, A. Giuffrè, Milano, 2004, în special titlul X, precum și pagina 260 și următoarele, și *Principles of existing EC Contract Law (Acquis Principles)*, Contract I, Pre-contractual Obligations, Conclusion of contract, Unfair Terms, volumul 1 al lucrărilor, Sellier, 2007, în special p. 98 și următoarele și p. 166 și următoarele.

9 — Prin urmare, Comisia se pronunță în favoarea elaborării unui cadru comun de referință. A se vedea în special Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și către Consiliu asupra dreptului contractual european și revizuirea acquis-ului [COM(2004) 651 final], precum și Primul raport anual asupra evoluției dreptului contractual european și a revizuirii acquis-ului [COM(2005) 456 final. Ne putem raporta în mod util la studiile efectuate în acest sens în special de Van Gerven, W., „Comparative law in a texture of communitarization of national laws and europeanization of community law", în *Judicial Review in the European Union – Liber amicorum in honour of Lord Slynn of Hadley*, Kluwer Law International, Haga, vol. I, 2000, p. 433-445, Schulze, R., „The Acquis Communautaire and the Development of European Contrat Law", în Schulze/Ebers/Grigoleit (nr. 25), p. 15, și, în general, cu privire la tehnica prin care instanța comunitară recurge la principiile comune sistemelor de drept ale statelor membre, Galmot, Y., *Réflexions sur le recours au droit comparé par la Cour de justice des Communautés européennes*, *RFDA*, 1990, p. 255.

10 — A se vedea studiile menționate la nota de subsol 9.

de considerații, conform jurisprudenței Heininger, nu pot prevala asupra obligației de a informa consumatorul [11]. Astfel, atât timp cât consumatorul nu a primit informația privind dreptul său de revocare, acesta nu este în măsură să își cunoască în totalitate drepturile. În consecință, prescripția dreptului de revocare nu poate fi invocată împotriva consumatorului în lipsa unei astfel de informații. Protecția acestui drept este recunoscută, în jurisprudența Heininger, ca fiind fundamentală pentru garantarea informării consumatorului cu privire la drepturile care îi revin în temeiul Directivei 85/577, astfel încât informarea consumatorului reprezintă garanția esențială a efectului util al Directivei 85/577. Admiterea unei limitări în timp a dreptului de revocare al consumatorului, chiar și atunci când această condiție esențială nu ar fi îndeplinită, ar însemna să nu se mai asigure protecția respectivului consumator, ci protecția comerciantului, o astfel de situație contravenind în mod direct obiectivului urmărit de Directiva 85/577.

26. Totuși, din moment ce se poate dovedi că un consumator care, potrivit jurisprudenței Curții, trebuie „să aibă un anumit grad de atenție și de discernământ” [12] a putut lua cunoștință sau a luat cunoștință de dreptul său de revocare, limitarea în timp a posibilității de a invoca dreptul de revocare pare justificată chiar și atunci când informația nu ar proveni de la comerciant.

27. Astfel, în măsura în care se demonstrează că respectiva informație a fost adusă la cunoștința persoanei interesate, obiectivul protecției consumatorului urmărit de Directiva 85/577 este pe deplin asigurat. Această soluție nu are ca rezultat retragerea dreptului de revocare al acestuia din urmă, ci numai limitarea în timp a exercitării acestui drept în cazul în care, în pofida deținerii acestei informații cu privire la dreptul sau la posibilitatea de a avea această informație, consumatorul nu a utilizat-o pentru o anumită perioadă. În aceste condiții, stabilitatea raporturilor juridice și chiar loialitatea tranzacțiilor comerciale presupun că trebuie realizat un just echilibru între protecția consumatorului, asigurată prin informarea acestuia, precum și prin existența unui drept de revocare și principiul stabilității raporturilor juridice care trebuie să permită să se considere, atunci când se dovedește că respectivul consumator are cunoștință sau putea avea cunoștință de existența dreptului său, că respectivul contract nu va mai fi repus în discuție dincolo de un anumit termen calculat de la primirea informației necesare.

28. Directiva 85/577 nu impune o protecție mai extinsă care ar consta, în mod disproporționat, în a lăsa la libera apreciere a consumatorului, avizat cu privire la dreptul

11 — Hotărârea Heininger, citată anterior (punctul 47).

12 — A se vedea în special Hotărârea din 13 ianuarie 2000, Estée Lauder (C-220/98, Rec., p. I-117, punctele 17 și 30).

său de revocare, alegerea momentului celui mai oportun pentru a repune în discuție raportul său contractual. Lipsa oricărei limitări în timp a dreptului de revocare atunci când consumatorul a avut cunoștință de dreptul său depășește în mod vădit, în opinia noastră, obiectivul protecției urmărit de directivă. Protecția consumatorului nu exclude o limitare a dreptului de revocare al acestuia din moment ce articolul 5 alineatul (1) prevede în mod expres o astfel de posibilitate în cazul în care informația impusă de directivă a fost asigurată în condițiile prevăzute de acest text. Din acest motiv, deși informația ajunge cu întârziere la consumator și pe alte căi decât cele prevăzute în directivă, aceste circumstanțe nu afectează obiectivul protecției consumatorului în cadrul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale.

29. Pe de altă parte, Directiva 94/47/CE [13] și Directiva 97/7/CE [14] privind contractele de „time-sharing” și, respectiv, contractele încheiate la distanță prevăd în mod expres în dispozițiile lor un termen dincolo de care, chiar în lipsa informației cu privire la dreptul de revocare, nu mai este posibilă exercitarea acestui drept.

30. Desigur, considerăm că este dificil să se afirme, astfel cum susține guvernul german, că aceste directive formează, împreună cu Directiva privind vânzarea la domiciliul clientului, un „pachet de protecție” care presupune în mod necesar, din motive de coerență a dreptului, o limitare la trei luni a exercitării acestui drept [15]. Directiva la care ne referim se distinge printr-o necesitate accentuată a protecției consumatorului, din moment ce acesta se află în contact fizic cu vânzătorul, care poate exercita, prin urmare, o influență mai puternică asupra consumatorului [16]. O astfel de opinie pare să fie confirmată de Curte în Hotărârea Heininger, citată anterior, atunci când aceasta consideră că, în cadrul vânzării la domiciliu, limitarea dreptului de revocare nu poate fi invocată împotriva consumatorului decât din momentul în care acesta are cunoștință de existența dreptului său. Cu toate acestea, nu se poate nega că aceste directive au ca obiectiv atestarea existenței unui principiu comun dreptului statelor membre, care se regăsește la nivel comunitar și care constă în prevederea unei limitări în timp a exercitării unui drept în cazul în care acesta nu a fost utilizat o anumită perioadă, astfel încât apar îndoieli cu privire la faptul că ar putea fi invocat vreodată de titularul acestuia.

31. Astfel, atunci când se dovedește că un consumator a luat cunoștință sau că putea lua

13 — Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 26 octombrie 1994 privind protecția dobânditorilor în ceea ce privește anumite aspecte ale contractelor privind dobândirea dreptului de folosință pe durată limitată a bunurilor imobile (JO L 280, p. 83, Ediție specială, 13/vol. 14, p. 204).

14 — Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță (JO L 144, p. 19, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 160).

15 — Termenul de trei luni este prevăzut atât în cadrul Directivei 94/47, la articolul 5 prima teză punctul 1 a doua liniuță, cât și în cadrul Directivei 97/7, la articolul 6 alineatul (1) a patra teză.

16 — Astfel, s-a subliniat că „legiuitorul [comunitar] a constatat, astfel, că posesia tuturor datelor obiective ale operațiunii nu împiedică un consumator să se lase convins de un contractant care – de altfel aceasta este arta profesiei sale – știe într-un mod admirabil să fie convingător”, în Ryepecki, N., *Droit de la consommation et théorie générale du contrat*, Institut de droit des affaires, Aix-en-Provence, 2002, p. 100.

cunoștință de dreptul său, se poate considera că există un principiu comun sistemelor de drept ale statelor membre potrivit căruia atât loialitatea în tranzacțiile comerciale, cât și stabilitatea raporturilor juridice presupun că, în cadrul marjei acestora de apreciere, astfel cum este aceasta recunoscută la articolul 4 al treilea paragraf din Directiva 85/577, statele membre pot stabili un termen în care revocarea poate fi exercitată în mod valabil de la primirea, chiar tardivă, a informației de către consumator.

32. Prin urmare, trebuie să se răspundă la întrebările adresate de instanța de trimitere că Directiva 85/577 trebuie interpretată în sensul că o limitare a dreptului de revocare nu poate fi invocată împotriva consumatorului decât de la data la care acesta a luat cunoștință sau putea lua cunoștință de dreptul său, că această cerință trebuie apreciată independent de data încheierii sau a executării integrale a contractului. Din acest motiv, o legislație națională care ar stabili punctul de pornire al termenului în care dreptul de revocare poate fi exercitat începând cu executarea integrală a contractului de cele două părți, deși consumatorul nu a avut cunoștință de dreptul său, nu poate îndeplini obiectivele urmărite de Directiva 85/577.

33. În schimb, articolul 4 primul și al treilea paragraf și articolul 5 alineatul (1) din Directiva 85/577 nu se opun stabilirii de către statele membre, în cadrul unei marje de apreciere, a unui termen în cursul căruia dreptul de revocare poate fi exercitat în mod valabil, calculat de la data la care se dovedește că consumatorul a luat cunoștință sau putea lua cunoștință de dreptul său.

III — Concluzie

34. Având în vedere considerațiile precedente, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Oberlandesgericht Stuttgart după cum urmează:

„Directiva 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale trebuie

interpretată în sensul că aceasta exclude ca o limitare a exercitării dreptului de revocare să fie invocată împotriva consumatorului în cazul în care acesta nu a primit informația cu privire la dreptul său sau în cazul în care respectiva informație este eronată.

În schimb, articolele 4 și 5 din Directiva 85/577 nu se opun stabilirii de către statele membre, în cadrul marjei lor de apreciere, a unui termen în cursul căruia dreptul de revocare poate fi exercitat în mod valabil, calculat de la data la care se dovedește că consumatorul a luat cunoștință sau putea lua cunoștință de dreptul său."